

AGNIESZKA KUSZEWSKA

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

<https://orcid.org/0000-0001-8888-8566>

Azja Centralna w polityce bezpieczeństwa Indii w XXI wieku

Interakcje dyplomatyczne i handlowe między Indiami i Azją Centralną rozwijały się od czasów starożytnych, a dynamika tych relacji zaznaczyła się także w szeroko zakrojonych kontaktach i wzajemnych wpływach kulturowych. Relacje te zaczęły się szczególnie umacniać w czasach istnienia synkretycznego Królestwa Kuszanów (I–III wiek n.e.), które objęło swoim zasięgiem północną część Indii i Azję Centralną. Historycznie odziedziczone tradycje wymiany idei, dóbr i kontaktów międzyludzkich, rozwijane w kolejnych stuleciach i przenikanie się kultur (np. w okresie Sułtanatu Delhijskiego, lata 1206–1526), stanowią ważny punkt odniesienia w podejmowaniu współczesnych inicjatyw na rzecz pogłębienia międzyregionalnych kontaktów.

U progu trzeciej dekady XXI wieku przesunięcie centrum geopolitycznego świata do Azji nabrało tempa, zaś Chiny, druga gospodarka światowa, aspirują do przejęcia globalnego przywództwa¹. Mocarstwowe aspiracje Indii ukierunkowane na wielowymiarowe wzmocnienie pozycji polityczno-ekonomicznej w skali regionalnej i ponadregionalnej to kolejny ważny element współczesnej dynamiki azjatyckiego bezpieczeństwa. Podejmowanie prób realizacji tych zamierzeń stanowi kluczowy komponent szeroko rozumianej polityki bezpieczeństwa tego państwa, uwarunkowanej regionalną specyfiką (rywalizacja z Chinami, przewlekły konflikt o Kaszmir z Pakistanem, bez perspektyw na rozwiązanie). Strategia, jaką

¹ Interesującą analizę dotyczącą charakteru transformacji globalnego układu sił oraz uwarunkowań towarzyszących tworzeniu się nowego centrum światowego przywództwa proponuje chiński politolog Yang Xuetong. Zob. Y. XUETONG: *Leadership and the Rise of Great Powers*. Princeton–Oxford 2019, s. 93 i nast.

Indie przyjmą do osiągnięcia tego celu, będzie bez wątpienia interesującym elementem badań nad ewoluującym systemem bezpieczeństwa, a w szczególności nad polityką aspirujących mocarstw.

Republiki Azji Centralnej (Kazachstan, Kirgistan, Tadżykistan, Turkmenistan, Uzbekistan) są ulokowane geostrategicznie między Rosją, Chinami, Pakistanem, Afganistanem i Iranem. Posiadają znaczące zasoby surowców naturalnych, takich jak ropa i gaz, co sprawia, że odgrywają ważną rolę w dziedzinie energetyki i rywalizacji mocarstw o dostęp do cennych źródeł. Gospodarki państw Azji Centralnej pozostają uzależnione od zagranicznych rynków zbytu, czemu niestety towarzyszy brak wystarczającej infrastruktury przesyłowej². Wzrasta znaczenie regionu w nowej strategicznej grze angażującej azjatyckie potęgi, takie jak Indie i Chiny, a także Rosję czy Iran. Budowanie geopolitycznej pozycji i tożsamości na arenie międzynarodowej przez uwalniające się od postsowieckiej przeszłości republiki środkowoazjatyckie oraz ich zaangażowanie w pogłębianie relacji z azjatyckimi potęgami zasługuje na szczegółową analizę. Polityka Indii wobec Azji Centralnej jest ważnym przedmiotem badań nad strategią współczesnych wschodzących mocarstw, tym bardziej że w opracowaniach naukowych region ten postrzega się raczej jako postsowiecką przestrzeń geopolityczną, na której krzyżują się interesy Rosji, Chin i Stanów Zjednoczonych.

Punktem wyjścia do rozważań zawartych w tym opracowaniu jest założenie, że państwa Azji Centralnej będą dążyć do uzyskania większej podmiotowości na arenie międzynarodowej, starać się zniwelować dominujące postrzeganie tego regionu jako przede wszystkim obszaru rywalizacji potęg i poszerzania ich stref wpływów. Postsowiecka przeszłość republik uwrażliwia je na taką percepcję i sprawia, że ważnym punktem odniesienia w polityce bezpieczeństwa stają się zarówno umiejętność „rozgrywania mocarstw”, dywersyfikacja kontaktów międzynarodowych o charakterze politycznym oraz gospodarczo-społecznym, jak i rozwój relacji ugruntowanych na wielowymiarowym partnerstwie. Indie, jeśli wzmocnią i odpowiednio wykorzystają swój pieczołowicie budowany wizerunek państwa hołdującego wartościom demokratycznym w międzynarodowych interakcjach oraz mocarstwa nieposiadającego rewizjonistycznych aspiracji, wydają się być predysponowane do rozwijania relacji o charakterze partnerskim. Ze względu na wielowiekowe tradycje wzajemnych wielopłaszczyznowych kontaktów (handlowych, kulturalnych), państwa Azji Centralnej są dla Indii naturalnym partnerem do współpracy u progu trzeciej dekady XXI wieku.

2 Ł. GACEK: *Azja Centralna w polityce energetycznej Chin*. Kraków 2013, s. 19.

Ambicje Indii jako wzrastającej potęgi i chęć odbudowy relacji z regionem Azji Centralnej przyczyniają się do zwiększenia roli tego regionu w polityce bezpieczeństwa Nowego Delhi. Celem jest rozwój interakcji o charakterze politycznym, ekonomicznym, kulturalnym, a także w dziedzinie bezpieczeństwa. Badacze zajmujący się relacjami Indii z republikami środkowoazjatyckimi podkreślają jednak, że państwo to ma potencjał, by pogłębiać swoją obecność w republikach Azji Centralnej, ale nie potrafi go skutecznie i w pełni wykorzystać. Jest to jedna z przyczyn, dla której pozostają kandydatem do statusu mocarstwa, a nie faktycznym mocarstwem z ponadregionalnymi wpływami. W takich realiach wyścig o dostęp do surowców energetycznych, np. w Kazachstanie, przegrywają z Chinami³. Druga dekada XXI wieku przyniosła jednak liczne deklaracje indyjskiego rządu i plany dotyczące polityki „rozszerzonego sąsiedztwa” (*extended neighbourhood*) na obszarze Azji Centralnej. Celem rozdziału jest analiza szans i wyzwań indyjskiej polityki bezpieczeństwa w Azji Centralnej w kontekście bieżących uwarunkowań i wyzwań.

Polityka bezpieczeństwa Indii: główne założenia badawcze i znaczenie Azji Centralnej

Bezpieczeństwo jest podstawową potrzebą egzystencjalną, zarówno z punktu widzenia jednostek, jak i społeczeństw. Stanowi także główny punkt odniesienia polityki wewnętrznej i zagranicznej państw. Pojęcie bezpieczeństwa – objaśniane w pierwszej kolejności jako stan wolny od niepokoju/zagrożeń⁴ – uległo za sprawą dynamiki wyzwań w XXI wieku znaczącej ewolucji teoretycznej, choć ta właśnie podstawowa definicja stanowi adekwatny punkt wyjścia do dalszych rozważań. Szeroki kontekst analizy problemów bezpieczeństwa, uwzględniający różne sektory i szereg stojących przed państwem wyzwań natury wewnętrznej i zewnętrznej, stwarza konieczność budowy holistycznego paradygmatu bezpieczeństwa jako podstawy badań⁵. W ramach obecnych uwarunkowań bezpieczeństwa międzynarodowego i dynamiki przemian w globalnym układzie sił, polityka bezpieczeństwa rozumiana jest jako kluczowy ele-

3 S. CHEN: *Great Power Politics: India's Absence from Ideological Energy Diplomacy in Central Asia*. "China and Eurasia Forum Quarterly" 2010, Vol. 8, No. 1, s. 95–110.

4 R. ZIĘBA: *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*. Toruń 2005, s. 33.

5 W. KOSTECKI: *Strach i potęga. Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku*. Warszawa 2012, s. 32–33.

ment szeroko rozumianej strategii międzynarodowej państwa. Jej celem jest wpływ i kształtowanie środowiska międzynarodowego w zgodny z interesami państwa sposób, w odniesieniu do określonych, promowanych przez nie wartości i zasad, np. multilateralizmu, wzajemnego poszanowania terytorialnej integralności, potencjalnych korzyści gospodarczych, polityczno-strategicznych, społecznych, kulturowych, a także historycznie ugruntowanych tradycji kooperacji z danym regionem czy państwem. Polityka bezpieczeństwa ma zatem charakter wielosektorowy i dostosowywana jest do bieżących oraz potencjalnych wyzwań związanych z transformacjami w międzynarodowym układzie sił.

Indie kształtują swój międzynarodowy wizerunek i strategię, odwołując się do uwarunkowań zarówno mocarstwowych, jak i historycznych oraz kulturowych. To świadome swojego potencjału państwo-cywilizacja, aspirujące do odzyskania należnego mu miejsca w globalnym układzie sił. Narracja ta jest szczególnie akcentowana przez władze Indyjskiej Partii Ludowej (Bharatiya Janata Party – BJP) i premiera Narendrę Modiego, promujących hinduski nacjonalizm (*hindutwa*), który gloryfikuje przeszłość i podkreśla mocarstwowe ambicje Indii. Ku rozczarowaniu części elit intelektualnych Indii, widzących zagrożenie w narastającym nacjonalizmie i pogłębiających się w państwie religijnie uwarunkowanych podziałach społecznych, polityka ta zyskała poparcie większości społeczeństwa indyjskiego, co wyraziło się w wygranych w maju 2019 roku wyborach parlamentarnych i II kadencji premiera N. Modiego. Budowa statusu mocarstwa jest elementem takiego podejścia, a tym samym jednym z istotniejszych wyznaczników indyjskiej polityki bezpieczeństwa. Należy jednocześnie podkreślić, że znaczącym narzędziem w polityce Indii wobec Azji Centralnej jest strategia *soft power*, zwiększania obecności Indii w regionie poprzez promowanie indyjskiej kultury (kino Bollywood, kuchnia indyjska, nauczanie języka hindi, klasycznych tańców itp.) – w tym celu tworzone są odpowiednie instytucje. Taką działalnością zajmuje się np. Centrum Indyjskiej Kultury Lal Bahadura Shastriego (Lal Bahadur Shastri Centre for Indian Culture), funkcjonujące od 1995 roku w Taszkencie. Poza promocją kultury Centrum pomaga także studentom w otrzymaniu stypendiów naukowych do Indii⁶. Działalnością kulturalną o charakterze multilateralnym zajmuje się Indyjska Rada do spraw Stosunków Kulturalnych (Indian Council for Cultural Relations, ICCR), która m.in. finansuje stypendia dla studentów z Azji Centralnej w Indiach⁷, organizuje międzynarodowe konferencje dotyczące współpracy z regionem.

6 *India-Uzbekistan Relations*. Ministry of External Affairs, India. https://mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/Uzbekistan_Jan_2017.pdf [data dostępu: 11.08.2019].

7 *India-Turkmenistan Relations*. Ministry of External Affairs, India. https://mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/Turkmenistan_bilateral_Dec_2018.pdf [data dostępu: 11.08.2019].

Polityka bezpieczeństwa Indii jest wypadkową wyzwań wewnętrznych i zewnętrznych oraz szczególnej specyfiki geostrategicznej subkontynentu indyjskiego. Indie budują swoją koncepcję międzynarodowego porządku w odniesieniu do ciągłych zagrożeń i wyzwań, którym stawiają czoła⁸ i które nie rokują w najbliższym czasie deeskalacją czy rozwiązaniem. Na pierwszy plan wysuwają się następujące problemy: nierozwiązany konflikt z Pakistanem i skrajnie wrogie relacje z tym państwem, oddzielającym geograficznie Indie od Azji Centralnej, napięta i podatna na eskalację sytuacja w Kaszmirze administrowanym przez Indie (szczególnie po zniesieniu przez Nowe Delhi w sierpniu 2019 roku specjalnego statusu stanu Dżammu i Kaszmir oraz wzmocnionej militaryzacji spornej części regionu), zagrożenie działalnością terrorystyczną islamskich dżihadystów, niestabilna sytuacja w zniszczonym wieloletnią wojną Afganistanie. Wzrost znaczenia Chin w skali regionalnej i globalnej oraz zwiększająca się obecność Pekinu w regionie i podatne na eskalację konflikty graniczne (np. roszczenia Indii wobec Aksai Chin, regionu przejętego przez Chiny, stanowiącego część byłego księstwa Dżammu i Kaszmir) to kolejne wyzwanie z punktu widzenia polityki bezpieczeństwa Indii. Istotny jest tu m.in. strategiczny alians chińsko-pakistański i rozbudowa korytarza ekonomicznego CPEC (China-Pakistan Economic Corridor) na terytorium Pakistanu, m.in. na obszarze administrowanej przez Pakistan części Kaszmiru, będącego od 1947 roku przedmiotem przewlekłego konfliktu indyjsko-pakistańskiego. W takich skomplikowanych geostrategicznych uwarunkowaniach rozwój relacji między Indiami a republikami środkowoazjatyckimi staje się nie tylko próbą zainicjowania i zacieśnienia wielowymiarowych kontaktów na poziomie międzyregionalnym, ale także miernikiem szans na realizację indyjskiej wizji porządku międzynarodowego, w tym równoważenia potęgi Chin.

Od uzyskania niepodległości przez postsowieckie republiki po upadku ZSRR w 1991 roku jednym z priorytetów ich polityki zagranicznej było nawiązanie i pogłębienie kontaktów międzynarodowych. Zwłaszcza dla państw, takich jak zasobny w surowce strategiczne Turkmenistan, kluczowe było znalezienie rynków zbytu ropy i gazu. Republiki Azji Centralnej dążyły do budowy ropociągów, które pozwoliłyby im uniknąć międzynarodowej izolacji i uwolnić się od ekonomicznego uzależnienia od Rosji, a także otworzyć drogę do gospodarczego rozwoju po zapaści z okresu końca zimnej wojny⁹. Rozwój relacji polityczno-ekonomicznych, a wraz z nim tworzenie tożsamości odpowiadającej uwarunkowaniom

8 A. KUSZEWSKA: *Zrozumieć Pakistan. Radykalizacja, terroryzm i inne wyzwania*. Warszawa 2015, s. 225.

9 A. RASHID: *Taliban: The Power of Militant Islam in Afghanistan and Beyond*. London-New York 2010, s. 144.

geostrategicznym XXI wieku, stanowić będzie kluczowe wyzwanie dla pięciu republik środkowoazjatyckich w najbliższej dekadzie.

Szereg uwarunkowań, istotnych pod względem strategicznym, przemawia za pogłębianiem relacji między Indiami a Azją Centralną:

- historyczne i cywilizacyjne, kulturowe więzi i relacje, mające dwa tysiące lat,
- strategiczne usytuowanie Azji Centralnej na szlakach handlowych między Azją i Europą,
- gospodarki zależne od eksportu surowców energetycznych, wysokie zapotrzebowanie na nie w Indiach,
- wspólne zagrożenia: fundamentalizm, terroryzm, przemysł narkotyków itp.,
- rokująca na dalszy rozwój infrastruktura republik środkowoazjatyckich i kapitał ludzki, a także zasoby takie jak bawełna, miedź, aluminium, żelazo,
- gospodarka wolnorynkowa, wzrastająca rola sektora prywatnego w państwach Azji Centralnej,
- mocarstwowa rywalizacja i aspiracje wobec regionu Azji Centralnej i w jego ramach,
- wzrost znaczenia Azji Centralnej jako odrębnego regionu o geostrategicznym znaczeniu: konieczność dostosowania polityki bezpieczeństwa zarówno Indii, jak i pięciu postsowieckich republik do ewoluujących uwarunkowań.

Dynamika relacji Indii z państwami Azji Centralnej

Spuścizna brytyjskiej kolonizacji i następstwa podziału subkontynentu w 1947 roku na Indie i Pakistan wraz z geopolitycznymi konsekwencjami mają do dziś znaczący wpływ na politykę zagraniczną i bezpieczeństwa Indii. Strategia tego państwa wobec Azji Centralnej podlegała ewolucji i przechodziła przez różne fazy. Punktem wyjścia były historycznie ugruntowane cywilizacyjne więzi, które rozwijały się przez wieki wielowymiarowych interakcji. Ta spuścizna jest do dziś podkreślana jako czynnik spajający Azję Centralną z Azją Południową i stanowiący naturalną podstawę do rozwoju wielowymiarowych interakcji. Zmiany geopolityczne w regionie, mocarstwowe aspiracje Indii, dynamika rywalizacji wielkich graczy o dostęp do bogatych w złoża regionów, a także kształtowanie się tożsamości republik środkowoazjatyckich jako suwerennych podmiotów stosunków międzynarodowych, nadały relacjom z Azją Centralną nowy wymiar i stawiają państwo przed nieustannymi wyzwaniami.

W okresie powojennym można wymienić trzy kluczowe punkty zwrotne w relacjach między Indiami a Azją Centralną. Pierwszym był podział subkontynentu w 1947 roku i niepodległość Indii po okresie brytyjskiego kolonializmu. Pojawienie się Pakistanu na mapie Azji Południowej ukształtowało sytuację bezpieczeństwa na kolejne dekady, a także odcięło Indiom bezpośrednie połączenie lądowe z Azją Centralną. Rozpoczął się długotrwały spór indyjsko-pakistański, który doprowadził do kilku konfliktów zbrojnych i negatywnie rzutuje na cały region Azji Południowej, skutkując brakiem inicjatyw integracyjnych i skrajnie wrogimi relacjami¹⁰. Indie w okresie zimnowojennym rozwinęły strategiczne relacje ze Związkiem Radzieckim, który stał się głównym dostarczycielem uzbrojenia (około 70% indyjskiego uzbrojenia pochodziło z ZSRR). Pośrednim rezultatem tego aliansu był dostęp do indyjskiej kultury na obszarze republik sowieckich – indyjskie kino, muzyka zagościły w Azji Centralnej¹¹. Pomimo że Indie posiadały swój konsulat w Taszkencie, indyjskie linie lotnicze miały raz w tygodniu połączenie ze stolicą Uzbekistanu, zaś tysiące studentów z Indii studiowało na uniwersytetach Centralnej Azji, relacje Delhi z tym regionem były w głównej mierze uzależnione od Moskwy.

Drugim punktem zwrotnym był rozpad Związku Radzieckiego w 1991 roku, który miał daleko idące geopolityczne i ekonomiczne konsekwencje dla Azji Centralnej oraz dla Indii, które łączyły z Moskwą więzy militarne i handlowe¹². Uzyskanie niepodległości przez republiki Azji Centralnej stanowiło znaczącą transformację geopolityczną; pomimo nierozwiązanych od upadku ZSRR sporów granicznych między nimi, rozpoczęł się proces tworzenia odrębnego regionu. Indie uznały nowe państwa i wyraziły chęć rozwoju relacji. Bezpośrednie kontakty z przywódcami postsowieckich republik po upadku ZSRR były bardzo ograniczone. Indyjski zastępca ministra handlu Salman Khurshid odwiedził Azję Centralną w połowie 1992 roku, obiecując pożyczki w wysokości 10 mln USD dla Uzbekistanu i Kazachstanu oraz o połowę niższe dla innych republik. Czynnikiem ograniczającym rozwój relacji Indii z Azją Centralną była

10 A. RASHID: *The Resurgence of Central Asia. Islam or Nationalism?* London–New Jersey 1994, s. 220; E. KAVALSKI: *Central Asia and the Shanghai Cooperation Organization*. In: *Handbook of India's International Relations*. Ed. D. SCOTT. New York 2011, s. 201–210.

11 M. LARUELLE, J.-F. HUCHET, S. PEYROUSE, B. BALCI: *Why Central Asia? The Strategic Rationale of Indian and Chinese Involvement in the Region*. In: *China and India in Central Asia a New "Great Game"?* Eds. M. LARUELLE, J.-F. HUCHET, S. PEYROUSE, B. BALCI. New York 2010, s. 1–8.

12 A. BISARIA: *Connect Central Asia Policy*. In: *Perspectives on Bilateral and Regional Cooperation: South and Central Asia*. Eds. R. MALHOTRA, S.S. GILL, N. GAUR. Chandigarh 2013, s. 183.

jednak chęć podtrzymania i rozwoju relacji z Rosją, zwłaszcza współpracy w dziedzinie militarnej. Indie zwlekały z otwarciem ambasad w postsowieckich republikach, co budziło w Azji Centralnej pewne rozczarowanie, ponieważ Indie, jak podkreśla Ahmed Rashid, cieszyły się tam dużym szacunkiem, ze względu na system państwa świeckiego, szanującego prawa mniejszości wyznaniowych, w tym znacznej społeczności muzułmańskiej¹³. We wrześniu 1995 roku Turkmenistan odwiedził ówczesny premier Indii Narashimha Rao. Deklarując, że Azja Centralna stanowi dla Indii priorytet długofalowej polityki budowania regionalnej stabilizacji i współpracy, a relacje mają być oparte na zasadzie partnerstwa, zarysował podstawy późniejszej polityki rozszerzonego sąsiedztwa¹⁴.

Trzecim punktem zwrotnym był wzrost znaczenia Indii na arenie międzynarodowej w drugiej dekadzie XXI wieku i rozwój strategicznych partnerstw Nowego Delhi z państwami azjatyckimi. Zainicjowanie indyjskiej polityki „łączności z Azją Centralną” (Connect Central Asia) stanowiło manifestację ponadregionalnych ambicji wschodzącego mocarstwa. Girijesh Pant, komentując relacje Indii z Azją Centralną, stwierdza, że „polityka Indii jest oparta na wielowymiarowym zaangażowaniu w regionie ze szczególnym nastawieniem na kwestie energetyki”¹⁵. Dynamika międzynarodowych interakcji w regionie u progu trzeciej dekady XXI wieku, będąca wypadkową wzrastającego zainteresowania mocarstw Azją Centralną, polityczno-gospodarczych aspiracji przywódców postsowieckich republik oraz chęci utrzymania kontroli dawnych stref wpływów przez byłego hegemona w tym obszarze Rosję, warunkuje konstruowanie paradygmatu bezpieczeństwa w ramach „rozszerzonego sąsiedztwa” przez Nowe Delhi.

Bogata i wielowiekowa historia wspólnych relacji oraz chęć ich odbudowy w obecnych realiach geostrategicznych sprawiają, że Indie postrzegają dziś Azję Centralną jako swoje tzw. rozszerzone sąsiedztwo (*extended neighbourhood*). Ta terminologia stała się immanentną częścią indyjskiej narracji dotyczącej pogłębiania relacji z środkowoazjatyckimi republikami. Podejmowane z różną skutecznością inicjatywy dotyczą kwestii związanych z bezpieczeństwem, polityką, gospodarką oraz kulturą. Warto dokonać analizy tych relacji i wyzwań związanych ich rozwojem.

13 Podczas wizyty prezydenta Borysa Jelcyna w Nowym Delhi w dniach 27–29 stycznia 1993 roku podpisano dwustronny Traktat o Pokoju i Przyjaźni, któremu towarzyszyło porozumienie dotyczące współpracy w dziedzinie obronnej. A. RASHID: *The Resurgence of Central Asia...*, s. 219–220.

14 S.D. MUNT: *India and Central Asia: Towards a Cooperative Future*. In: *Central Asia. The Great Game Replayed. An Indian Perspective*. Ed. N. JOSHI. New Delhi 2003, s. 110.

15 G. PANT: *Introduction. India's Emerging Energy Relations: Issues and Challenges*, s. 7. In: *India's Emerging Energy Relations. Issues and Challenges*. Ed. G. PANT. New Delhi 2015, s. 1–16.

Indie – Azja Centralna w XXI wieku: relacje polityczne i gospodarcze

Relacje polityczne: kontekst regionalnego bezpieczeństwa

Indie postrzegają Azję Centralną jako swoje rozszerzone sąsiedztwo, obszar, który jest istotny z punktu widzenia bezpieczeństwa, m.in. dlatego, że graniczy z ogarniętym przewlekłym kryzysem Afganistanem¹⁶, usytuowanym strategicznie pomiędzy Azją Południową i Azją Centralną. Dla Kabulu Indie są piątym na świecie donatorem pomocy rozwojowej i infrastrukturalnej w ramach dwustronnego porozumienia o partnerstwie strategicznym. W obliczu balansującego na granicy eskalacji konfliktu z Pakistanem, terytorium Afganistanu to dla Indii droga do Azji Centralnej (w tym celu Nowe Delhi podjęło współpracę w Iranem i zaangażowało się w rozbudowę tamtejszego portu Czabahar i szlaków tranzytowych do Afganistanu, z pominięciem Pakistanu); unormowanie sytuacji w Afganistanie i ekonomiczny rozwój tego państwa leżą zatem w interesie Indii.

Dynamika bezpieczeństwa w kontekście niestabilności i zagrożenia, jakie niosą za sobą organizacje talibów funkcjonujące na terenie Afganistanu i Pakistanu, ma bezpośredni wpływ na kształt relacji politycznych z republikami Azji Centralnej. Dwustronne relacje z poszczególnymi państwami warunkowane są np. wspólnymi interesami w walce z zagrożeniem fundamentalizmem i terroryzmem. Tu szczególną rolę odegrały relacje Indii z Tadżykistanem, m.in. w latach 90. XX wieku, kiedy talibowie walczyli o przejęcie władzy w Afganistanie. Wówczas Indie zaangażowały się w logistyczne i militarne wsparcie dla Sojuszu Północnego poprzez Tadżykistan¹⁷. Element islamskiego terroryzmu pozostaje jednym z najważniejszych wyzwań dla Indii i całego regionu. W tym zakresie Nowe Delhi dąży do pogłębiania relacji z Azją Centralną.

Pierwsze lata XXI wieku ukazały nowe podejście Indii do Azji Centralnej. W listopadzie 2003 roku premier Indii odwiedził Tadżykistan – zapadła wówczas decyzja o rozbudowie bazy lotniczej w Ajni; do 2010 roku Nowe Delhi przeznaczyło na ten cel około 70 mln USD, jednak bazy wojskowej nie udało tam utworzyć. W 2005 roku indyjski koncern ONGC (Oil and Natural Gas Corporation) podjął działania na rzecz

16 A. BISARIA: *Connect Central Asia Policy*. In: *Perspectives on Bilateral and Regional Cooperation...*, s. 183.

17 E. KAVALSKY: *Looking North: Central Asia and the SCO*. In: *Handbook of India's International Relations...*, s. 205.

pozyskiwania źródeł energii w Kazachstanie. W styczniu 2009 roku ówczesny prezydent Kazachstanu Nursułtan Nazarbajew został zaproszony do Nowego Delhi jako gość honorowy na obchody indyjskiego dnia Republiki.

W 2012 roku w stolicy Kirgistanu, Biszkeku, z inicjatywy Indii doszło do uruchomienia nowej platformy Dialog Indie – Azja Centralna. Był to bez wątpienia przełomowy rok w historii relacji Indii z środkowoazjatyckimi republikami. Ważna sesja Dialogu Indie – Azja Centralna na szczepku ministrów spraw zagranicznych odbyła się w Samarkandzie w styczniu 2019 roku. Ministrowie spraw zagranicznych wszystkich republik oraz minister spraw zagranicznych Afganistanu uczestniczyli w tym znaczącym dyplomatycznym przedsięwzięciu rządu Indii. W oficjalnym oświadczeniu strona indyjska odniosła się do priorytetów strategii wobec Azji Centralnej. Podkreślono m.in. konieczność rozwoju szeroko zakrojonego partnerstwa, usprawnienie istniejących szlaków tranzytowych i rozbudowę nowych. Zaproponowano utworzenie Rady Biznesu Indie – Azja Centralna (India-Central Asia Business Council), która koordynowałaby działalność Izb Handlowych, umożliwiła rozwój kontaktów środowisk biznesowych, rozwiązywanie problemów itp. Indie jako jeden z głównych światowych producentów leków generycznych (tańszych zamienników) są szczególnie zainteresowane większym dostępem do rynku medykamentów w Azji Centralnej i promowaniem swojego przemysłu farmaceutycznego, otwieraniem sieci aptek z tańszymi lekami, oferowaniem konsultacji i szkoleń dla lekarzy¹⁸.

Zaangażowanie w Dialog Indie – Azja Centralna przedstawicieli wszystkich republik świadczy nie tylko o sukcesie dyplomatycznym Indii, ale też o wzrastających tendencjach integracyjnych w ramach regionu, co jest znaczącym dowodem na to, że nowe przywództwo jest w stanie wyjść poza kwestie konfliktogenne na rzecz współpracy i zwiększenia roli Azji Centralnej we współczesnym systemie bezpieczeństwa. Ambicje nowych przywódców republik Azji Centralnej, np. uzbeckiego prezydenta Szawkata Mirzizojewa, ukierunkowane są na budowę nowej tożsamości regionu, w tym także na rozwój relacji i rozwiązywanie sporów wewnątrzregionalnych. Na przykład 6 września 2017 roku odbyła się pierwsza od 17 lat wizyta prezydenta Uzbekistanu Ałmazbeka Atambajewa w Kirgistanie, podczas której prezydent Mirzizojew podpisał z nim akt o demarkacji wspólnych granic. Państwa Azji Centralnej otwierają się

¹⁸ *Statement by External Affairs Minister at the First Session of the India-Central Asia Dialogue*. https://www.mea.gov.in/Speeches-Statements.htm?dtl/30905/Statement_by_External_Affairs_Minister_At_the_First_Session_of_the_IndiaCentral_Asia_Dialogue [data dostępu: 11.07.2019].

na turystów, proponując ruch bezwizowy – w ramach tej inicjatywy Kazachstan zaproponował „jedwabną wizę”, która umożliwiałaby turystom odwiedzenie wszystkich republik. W lutym 2019 roku Uzbekistan zniósł wizy na pobyty 30-dniowe dla obywateli 45 państw. Turkmenistan i Uzbekistan zainauguowały w styczniu 2019 roku budowę 600-kilometrowej autostrady Aszchabad–Turkmenabad, łączącej stolicę Turkmenistanu z granicą uzbecką¹⁹. Zmiana retoryki przywódców republik jest godna uwagi, inicjatywy polityczno-ekonomicznego otwarcia ułatwią podejmowanie szeroko zakrojonej współpracy zarówno w ramach regionu, jak i w skali ponadregionalnej.

Podczas szczytu w Astanie w dniach 8–9 czerwca 2017 roku Indie oraz Pakistan zostały przyjęte do Szanghajskiej Organizacji Współpracy (Shanghai Cooperation Organization – SCO), zrzeszającej republiki Azji Centralnej, Rosję i Chiny. Dołączenie do tej organizacji było z perspektywy strategii bezpieczeństwa Indii istotnym krokiem politycznym, umożliwiającym bezpośrednio zaangażowanie w regionie i budowę pozycji państwa, mogącego stanowić przeciwagę dla Pekinu i Moskwy. Jednocześnie wsparcie Rosji dla członkostwa Indii w tej organizacji skłania do konkluzji, że obydwie państwa łączy zainteresowanie rozwojem bezpieczeństwa regionu oraz stawienie czoła wpływow amerykańskiemu i ekspansji Chin²⁰ (Pekin z kolei poparł członkostwo w SCO Pakistanu, z którym łączy go wspomniany wcześniej alians strategiczno-ekonomiczny).

W czerwcu 2019 roku w Biszkeku odbył się szczyt Szanghajskiej Organizacji Współpracy. Towarzyszyły mu wizyty na najwyższym szczeblu, w tym premiera Indii Narendry Modiego (w stolicy Kirgistanu był też Xi Jinping i Władimir Putin).

Relacje gospodarcze i wymiana handlowa

Bezpieczeństwo energetyczne jest priorytetem strategicznym Indii i pozostanie ważnym punktem odniesienia indyjskiego rządu. Niezakłócony rozwój ekonomiczny i zapewnienie energochłonnej gospodarce dostępu do surowców jest warunkiem *sine qua non* budowania przez Indie swojej pozycji międzynarodowej i uczestnictwa w mocarstwowej rywalizacji. Władze Indii wydają się rozumieć, że percepcja Azji Centralnej głów-

¹⁹ Construction Launch Ceremony of Ashgabat – Turkmenabat highway is held. Turkmenistan Today. 21.01.2019. <http://tdh.gov.tm/news/en/articles.aspx&article16410&cat29> [data dostępu: 23.08.2019].

²⁰ E. KAVALSKY: *Looking North: Central Asia and the SCO*. In: *Handbook of India's International Relations...*, s. 207.

nie jako dostawcy energii i regionu do poszerzania swoich geostrategicznych wpływów w kontekście rywalizacji z Chinami nie jest wystarczającym punktem wyjścia do budowania szeroko zakrojonej strategii pogłębiania historycznie ugruntowanych interakcji z tym regionem. W ramach rozwoju relacji gospodarczych, w roku 2006 podczas wizyty ówczesnego premiera Indii Manmohana Singha w Taszkencie, zainaugurowano Indyjsko-Uzbeckie Centrum Technologii Informacyjnej imienia Dżawaharlala Nehru (India-Uzbekistan Centre for Information Technology). Centrum odpowiedzialne jest za szkolenia dla studentów i przedstawicieli rządów.

Szereg przedsięwzięć o wielowymiarowym charakterze zostało zaproponowanych i częściowo wdrożonych przez Indie po roku 2012. Rok ten można uznać za ważną cezurę czasową w nadaniu polityce „Look North” strategicznego znaczenia. Zgodnie z raportem Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) z 2018 roku Kazachstan, Kirgistan, Tadżykistan, Turkmenistan i Uzbekistan odnotowały znaczący wzrost gospodarczy w latach 2000–2016 i stopniowo przyciągały zachodnich inwestorów²¹. Oprócz zasobnych w surowce energetyczne Kazachstanu, Turkmenistanu i Uzbekistanu, Kirgistan jest państwem regionu przyciągającym zainteresowanie azjatyckich potęg, pogłębiających współpracę ekonomiczną, polityczną i technologiczną. Podczas zorganizowanego w czerwcu 2019 roku forum biznesowego „Kirgistan – Chiny” podpisano 24 porozumienia o wartości ponad 7 mld USD. W tym samym czasie Indie podpisały z Kirgistanem kilkanaście porozumień, dotyczących np. edukacji wojskowej, współpracy badawczej w dziedzinie biologii i medycyny wysokogórskiej, kooperacji w zakresie technologii informacyjnych i komunikacyjnych.

Poziom indyjskiego eksportu i importu towarów wciąż jednak utrzymuje się znacznie poniżej istniejących możliwości; wykorzystanie tego potencjału leży zarówno w interesie Indii, jak i państw Azji Centralnej. W dalszej części przedstawione są dane dotyczące wartości indyjskiego eksportu i importu do poszczególnych republik środkowoazjatyckich (tabele 1–5)²².

21 Raport OECD. *Competitiveness and Private Sector Development. Enhancing Competitiveness in Central Asia*, s. 16. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264288133-en.pdf?expires=1562833590&id=id&accname=guest&checksum=BB3C8052982B401A1A8983CA746EF5AB> [data dostępu: 4.08.2019].

22 Dane pobrane dnia 10 września 2019 roku. Rok podatkowy zaczyna się w Indiach w kwietniu, stąd dane za lata 2018–2019 dotyczą okresu od kwietnia 2018 roku do końca marca 2019 roku. Government of India, Ministry of Commerce and Industry, Department of Commerce. <http://commerce-app.gov.in/eidb/> [data dostępu: 10.09.2019]

TABELA 1. Eksport i import między Indiami i Kazachstanem oraz udział w handlu światowym w latach 2014–2019

Lata	Eksport [mln USD]	Udział w handlu światowym [%]	Import [mln USD]	Udział w handlu światowym [%]	Całkowity handel Indie – Kazachstan [mln USD]	Udział w handlu światowym [%]	Wzrost/spadek całkowitej wymiany handlowej [%]
2014–2015	250,68	0,08	701,67	0,16	952,35	0,13	3,76
2015–2016	151,91	0,06	352,93	0,09	504,84	0,08	-46,99
2016–2017	120,88	0,04	521,29	0,14	642,16	0,10	27,20
2017–2018	125,37	0,04	907,43	0,19	1 032,81	0,13	60,83
2018–2019	143,13	0,04	708,78	0,14	851,91	0,10	-17,52

ŹRÓDŁO: Government of India, Ministry of Commerce and Industry, Department of Commerce...

TABELA 2. Eksport i import między Indiami i Kirgistanem oraz udział w handlu światowym w latach 2014–2019

Lata	Eksport [mln USD]	Udział w handlu światowym [%]	Import [mln USD]	Udział w handlu światowym [%]	Całkowity handel Indie – Kirgistan [mln USD]	Udział w handlu światowym [%]	Wzrost/spadek całkowitej wymiany handlowej [%]
2014–2015	37,73	0,01	0,77	0,00	38,53	0,01	9,52
2015–2016	25,11	0,01	1,79	0,00	26,90	0,00	-30,18
2016–2017	30,44	0,01	1,48	0,00	31,93	0,00	18,68
2017–2018	28,59	0,01	30,94	0,01	59,53	0,01	86,44
2018–2019	30,02	0,01	2,59	0,00	32,60	0,00	-45,23

ŹRÓDŁO: Government of India, Ministry of Commerce and Industry, Department of Commerce...

Poziom wymiany handlowej Indii z Azją Centralną zmniejszył się podczas I kadencji rządu premiera N. Modiego – powyższe dane, pochodzące z Ministerstwa Handlu i Przemysłu Indii, pokazują spadek w poszczególnych latach budżetowych, zwłaszcza w okresie 2018–2019. W przypadku Kazachstanu w 2019 roku odnotowano wzrost eksportu o 14%, spadek importu o prawie 22%, spadek obrotów handlowych o 17,5%. W odniesieniu do Kirgistanu w 2019 roku nastąpił znaczący spadek obrotów handlowych, o ponad 45%. Odnotowano spadek eksportu do Turkmenistanu o prawie 16% i importu o ponad 20% oraz spadek obrotów handlowych o prawie 18% w latach 2017–2018. Znacząco (prawie 65%) obniżyła się wymiana handlowa z Tadżykistanem, w porównaniu z latami 2014–2015. Wyjątek stanowi wzrost bilateralnej wymiany z Uzbekistanem – aż 40% w latach 2018–2019).

TABELA 3. Eksport i import między Indiami i Tadżykistanem oraz udział w handlu światowym w latach 2014–2019

Lata	Eksport [mln USD]	Udział w handlu światowym [%]	Import [mln USD]	Udział w handlu światowym [%]	Całkowity handel Indie – Tadżykistan [mln USD]	Udział w handlu światowym [%]	Wzrost/ spadek całkowitej wymiany handlowej [%]
2014–2015	53,71	0,02	4,39	0,00	58,09	0,01	5,38
2015–2016	22,26	0,01	9,98	0,00	32,24	0,01	–44,51
2016–2017	20,44	0,01	21,82	0,01	42,26	0,01	31,09
2017–2018	23,94	0,01	50,29	0,01	74,24	0,01	75,67
2018–2019	22,28	0,01	4,24	0,00	26,52	0,00	–64,28

ŹRÓDŁO: Government of India, Ministry of Commerce and Industry, Department of Commerce...

TABELA 4. Eksport i import między Indiami i Turkmenistanem oraz udział w handlu światowym w latach 2014–2019

Lata	Eksport [mln USD]	Udział w handlu światowym [%]	Import [mln USD]	Udział w handlu światowym [%]	Całkowity handel Indie – Turkmenistan [mln USD]	Udział w handlu światowym [%]	Wzrost/ spadek całkowitej wymiany handlowej [%]
2014–2015	91,98	0,03	13,05	0,00	105,03	0,01	19,72
2015–2016	68,53	0,03	46,97	0,01	115,50	0,02	9,97
2016–2017	57,60	0,02	21,32	0,01	78,92	0,01	–31,67
2017–2018	54,31	0,02	26,15	0,01	80,46	0,01	1,95
2018–2019	45,64	0,01	20,63	0,00	66,27	0,01	–17,63

ŹRÓDŁO: Government of India, Ministry of Commerce and Industry, Department of Commerce...

W okresie 2017–2018 całkowity eksport indyjskich towarów do Azji Centralnej osiągnął pułap zaledwie 365 mln USD²³. Był zdominowany przez produkty farmaceutyczne (prawie 133 mln USD) – Indie są jednym z głównych eksporterów tych produktów do środkowoazjatyckich republik. Indyjska herbata jest także popularna w Azji Centralnej, lecz musi stawiać czoła konkurencji ze Sri Lanki i Kenii. Całkowity import z Azji Centralnej do Indii w latach 2017–2018 utrzymywał się na poziomie

²³ Dla porównania, całkowity eksport towarów z Indii do USA w tym samym roku budżetowym wyniósł prawie 49 mld USD, zaś do Chin – 13,3 mld USD. Zob. Government of India, Ministry of Commerce and Industry, Department of Commerce...

1,116 mld USD²⁴ i był zdominowany przez paliwa mineralne i produkty ich destylacji (768 mln USD), głównie z Kazachstanu. Kazachstan pozostaje najważniejszym partnerem handlowym Indii z obrotem, który przekroczył 1 mld USD rocznie (2017–2018), choć spadł do 852 mln USD w okresie 2018–2019, zaś Uzbekistan zajmuje drugą pozycję z obrotem wynoszącym obecnie około 328 mln USD²⁵.

TABELA 5. Eksport i import między Indiami i Uzbekistanem oraz udział w handlu światowym w latach 2014–2019

Lata	Eksport [mln USD]	Udział w handlu światowym [%]	Import [mln USD]	Udział w handlu światowym [%]	Całkowity handel Indie – Uzbekistan [mln USD]	Udział w handlu światowym [%]	Wzrost/spadek całkowitej wymiany handlowej [%]
2014–2015	170,44	0,05	55,86	0,01	226,31	0,03	55,57
2015–2016	94,64	0,04	45,23	0,01	139,89	0,02	-38,18
2016–2017	108,97	0,04	46,54	0,01	155,51	0,02	11,16
2017–2018	132,72	0,04	101,67	0,02	234,39	0,03	50,72
2018–2019	201,41	0,06	126,73	0,02	328,14	0,04	40,00

ŹRÓDŁO: Government of India, Ministry of Commerce and Industry, Department of Commerce...

Powyższe dane wskazują, że udział republik Azji Centralnej w całkowitym handlu zagranicznym Indii jest wciąż mało znaczący i w wielu przypadkach wykazuje tendencję spadkową. Relacje handlowe Indii z tym regionem stanowią zaledwie 0,19% całkowitej zagranicznej wymiany handlowej (0,11% eksportu i 0,24% importu). Istniejący potencjał pozostaje wciąż niewykorzystany, czemu niestety sprzyjają uwarunkowania geograficzne i polityczne (konflikt z Pakistanem, brak połączenia lądowego z Azją Centralną, zagrożenia z Afganistanu i duża niestabilność polityczna tego państwa). Jeśli Indie chcą być pełnoprawnym uczestnikiem „nowej wielkiej gry” w regionie, powinny m.in. dążyć do rozwoju bilateralnych kontaktów handlowych z poszczególnymi republikami i podejmować inicjatywy na rzecz skutoczniejszego udziału indyjskiego biznesu w rynkach środkowoazjatyckich.

24 Całkowity import produktów z USA osiągnął wówczas 26,5 mld USD, z Chin zaś – 76 mld USD. Zob. Government of India, Ministry of Commerce and Industry, Department of Commerce...

25 Kazachstan i Uzbekistan to tradycyjni najwięksi partnerzy handlowi Indii w regionie. Dane za lata 1996–2003 zob. G. SACHDEVA: *Economic Changes in Central Asia and Indian Response*. In: *India and Central Asia: Classical to Contemporary Periods*. Eds. J. ROY, B. KUMAR. New Delhi 2007, s. 270.

Podsumowanie: czy Indie wykorzystają potencjał?

Azja Centralna staje się ważnym graczem na mapie świata za sprawą zarówno strategicznego usytuowania i posiadanych bogatych zasobów surowcowych, jak i aspiracji przywódców republik do odejścia od bycia postrzeganym przez pryzmat postsowieckiej przeszłości²⁶ na rzecz większej podmiotowości w relacjach międzynarodowych, zarówno na poziomie poszczególnych państw, jak i regionu. Gospodarki tych państw uzależnione są w znacznym stopniu od rynków zbytu surowców i od rozbudowy infrastruktury.

W ramach polityki „rozszerzonego sąsiedztwa” Azja Centralna stała się kluczowym punktem odniesienia w polityce bezpieczeństwa Nowego Delhi. W percepcji indyjskiej możliwość skutecznego wdrożenia długoterminowej politycznej i społeczno-gospodarczej strategii wobec regionu wiąże się bezpośrednio ze stopniem demokratyzacji, otwarcia politycznego i gospodarczego republik i ich skuteczności w odchodzeniu od postsowieckiej spuścizny rządów dyktatorskich i autorytarnych²⁷.

Umiejętne połączenie oraz wykorzystanie miękkiej i twardej siły pomoże Indiom zwiększyć swoją obecność w regionie Azji Centralnej. Procesy integracyjne i projekty zmierzające do poprawy infrastruktury w ramach regionu, podejmowane przez przywódców republik, są dla Indii potencjalnie korzystne. W polityce bezpieczeństwa Indii szczególną rolę odgrywa Tadżykistan. Utworzenie bazy wojskowej w Ajni, usytuowanej w pobliżu administrowanego przez Pakistan Kaszmiru pozwoliłoby Indiom znacząco zwiększyć strategiczną obecność w Azji Centralnej. W tej inicjatywie poważnym wyzwaniem są Chiny, które zwiększają swą obecność wzdłuż tadżycko-afgańskiej granicy²⁸. Chiny jako państwo bezpośrednio graniczące z republikami środkowoazjatyckimi mają nad Indiami znaczącą przewagę w realizacji swoich projektów strategicznych, m.in. ambitnego, wielomiliardowego projektu korytarzy ekonomicznych pod nazwą Inicjatywy Pasa i Drogi (Belt and Road Initiative – BRI), określanego jako regionalny *game changer*.

26 Określenie „postradzieckiej Azji Centralnej”, zob. np. R. KŁĄCZYŃSKI: *Surowce energetyczne postradzieckiej Azji Centralnej: zasoby, produkcja, polityka energetyczna*. „Nowa Polityka Wschodnia” 2017 nr 3 (14), s. 96.

27 R. SHARMA: *Political System and Democratic Discourse in Central Asia: A View from Outside*. In: *India and Central Asia: Classical to Contemporary Periods...*, s. 125.

28 G. SHIH: *In Central Asia's Forbidding Highlands, a Quiet Newcomer: Chinese Troops*. https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/in-central-asias-forbidding-highlands-a-quiet-newcomer-chinese-troops/2019/02/18/78d4a8do-1e62-11e9-a759-2b8541bbbe20_story.html [data dostępu: 23.08.2019].

Rząd Narendry Modiego, który w 2019 roku został wybrany na kolejną kadencję, uznaje Azję Centralną za jeden z priorytetów polityki bezpieczeństwa, jak dotąd jednak istniejący potencjał nie jest wykorzystany. Najbliższe lata pokażą, czy deklaracje przełożą się na konkretne decyzje i rozwiązania. Potencjalne korzyści z zacieśnienia relacji Indii z Azją Centralną są wielowymiarowe:

- realizacja strategii „rozszerzonego sąsiedztwa” Indii, będąca znaczącym komponentem budowy pozycji czołowego gracza w skali ponadregionalnej, konkurującego m.in. z Chinami,
- aktywny udział w rekonstrukcji tradycji Jedwabnego Szlaku oraz tworzenie nowych korytarzy tranzytowych i ekonomicznych,
- zwiększona ekonomiczna konkurencyjność gospodarek Azji Centralnej i dostęp do nowych rynków oraz technologii,
- rozwój bezpieczeństwa, regionalnej stabilizacji, pokoju,
- zwiększone szanse na skuteczną walkę z terroryzmem i fundamentalizmem,
- dywersyfikacja źródeł energii i wyjście naprzeciw rosnącym potrzebom indyjskiej rozwijającej się gospodarki.

Analiza potencjalnych korzyści zacieśniania relacji z republikami środkowoazjatyckimi byłaby niepełna bez odniesienia się do tożsamości Indii i wizerunku otwartego na świat, pokojowo rozwijającego się mocarstwa (*peacefully emerging superpower*), bez hegemonicznych inklinacji, jaki ten kraj buduje na arenie międzynarodowej, akcentując kontrast z autorytarnym i ekspansywnym rządem Chin. Pomimo licznych wyzwań związanych ze wzmocnionym promowaniem przez aparat władzy większościowego, hinduskiego nacjonalizmu i rosnącymi prześladowaniami dysydentów oraz mniejszości wyznaniowych podczas rządów Indyjskiej Partii Ludowej, Indie w oczach świata wciąż uchodzą za największą demokrację, symbol multilateralizmu²⁹, potencjalnego stabilizatora w trudnym pod względem demokracji i praw człowieka regionie, donatora pomocy dla Afganistanu, a także przeciwwagę dla hegemonicznych aspiracji Pekinu. Politycy Indii podkreślają, że ich kraj powinien odzyskać należne mu miejsce na arenie międzynarodowej³⁰; rozwijanie relacji z Azją Centralną w nawiązaniu do historycznego dziedzictwa współpracy z tym regionem ma stanowić element strategii Nowego Delhi ukierunkowanej na osiągnięcie tego celu.

29 Czego przejawem jest angażowanie się Indii w regionalne platformy politycznego dialogu, takie jak np. SCO czy BRICS.

30 Alyssa Ayres cytuje byłego ambasadora Indii w USA, który powiedział, że Indie nie zajmują należnej im pozycji na świecie pomimo ich wielkości, demokracji i osiągnięć. Cyt. za: A. AYRES: *Our Time Has Come. How India Is Making Its Place in the World?* New York 2018, s. 7.

Indie przez dekady promowały swój wizerunek jako orędownika pokoju, bezpieczeństwa i rozwoju, jednocześnie opierając swoją strategię zagraniczną na akcentowaniu polityki *soft power*, praworządności i demokracji. Joseph Nye pisze, że „polityka *soft power* państwa umocowana jest w trzech podstawowych jego zasobach: kulturze (tam gdzie jest ona atrakcyjna dla innych), wartościach politycznych (jeśli hołduje im w polityce wewnętrznej i zagranicą) i w polityce zewnętrznej (kiedy inni postrzegają te zasoby jako prawomocne i uznają moralne prawo państwa do ich wdrażania)”³¹. Podczas I kadencji premiera N. Modiego strategia ta stawała się jednak w coraz większym stopniu niekompatybilna z polityką wewnętrzną, opartą na hinduskim nacjonalizmie, negującym świeckość, wielowyznaniowość i wielokulturowość państwa, uznawanych przez tradycje nehruviańskie jako najwyższe wartości. Jednocześnie rząd, mimo obietnic, nie radził sobie z problemami gospodarczymi, rosnącym bezrobociem, zwłaszcza wśród osób wchodzących na rynek pracy. Eskalacja polityki wykluczania mniejszości i prześladowania przeciwników rządu może mieć destrukcyjne skutki dla sytuacji wewnętrznej w Indiach, targanych politycznie sterowanym wzrostem napięć i agresji o podłożu komunalistycznym (między hinduistami i muzułmanami), jak również może negatywnie wpłynąć na międzynarodowy wizerunek tego państwa. Przykładem jest wzrastająca systemowa i systematyczna marginalizacja muzułmańskiej mniejszości przy jednoczesnej budowie państwa hinduistycznego, brutalna polityka władz i służb mundurowych w administrowanej przez Indie części byłego państwa księżęcego Dżammu i Kaszmir³². Pierwszy rok II kadencji N. Modiego przyniósł dalszą eskalację wewnętrznych napięć i stanowił emanację polityki *divide et impera*. Rządowi coraz częściej zarzucane są niedemokratyczne posunięcia, np. w odniesieniu do administrowanego przez Indie Kaszmiru (pozbawienie reszty autonomii i statusu stanu w sierpniu 2019 roku oraz podział na dwa zarządzane przez rząd centralny terytoria związkowe, wielomiesięczne odcięcie zamieszkiwanej przez muzułmańską większość Doliny Kaszmirskiej od świata poprzez blokadę internetu i telefonii,

31 J. NYE: *The Future of Power*. New York 2011, s. 94.

32 Indie konsekwentnie odrzucają raporty ONZ, uznając, że są one „wytworem uprzedzonego [wobec Indii – A.K.] umysłu”. Ostatni raport pochodzi z lipca 2019 roku. Zob. *UN Releases Second Critical Kashmir Report, India Calls it Output of 'Prejudiced Mindset'*. „The Wire” 8.07.2019. <https://thewire.in/diplomacy/india-dismisses-second-critical-unhcr-report-kashmir> [data dostępu: 11.07.2019]. Treść raportu: Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. *Update of the Situation of Human Rights in Indian-Administered Kashmir and Pakistan-Administered Kashmir from May 2018 to April 2019*. https://www.ohchr.org/Documents/Countries/IN/KashmirUpdateReport_8July2019.pdf [data dostępu: 11.07.2019].

aresztowania bez nakazu itd.), rządzenie państwem poprzez podsycanie historycznie odziedziczonych konfliktów o podłożu komunistycznym.

Wizja Indii jako państwa inkluzywnego, wielokulturowego i wielowyznaniowego od dekad ściera się z nacjonalistycznym hinduskim fundamentalizmem. Narodowe Stowarzyszenie Ochołników (Rashtriya Swayamsevak Sangh – RSS), organizacja promująca religijny nacjonalizm, powstało już 1925 roku, w czasach brytyjskiego kolonializmu. Mahatma Gandhi został zastrzelony przez powiązanego z tą organizacją fanatyka Nathurama Godsego, którego dziś hinduscy fundamentaliści uważają za bohatera. Ideologia hindutwy wzmocniła swój polityczny mandat za rządów BJP i współpracujących z nią organizacji nacjonalistów hinduskich, np. RSS. W konsekwencji wizerunek Indii jako państwa demokratycznego podawany jest coraz częściej w wątpliwość na forum międzynarodowym. Na przykład amerykańska organizacja pozarządowa Freedom House w swoim corocznym raporcie oceniającym poziom demokracji na świecie, podkreśla fakt nasilenia się nacjonalizmu i łamania praw mniejszości w Indiach, konstatując, że kraj ten czerpie wzorce z autorytarnych sąsiadów (Chiny), zamiast promować deklarowane przez siebie demokratyczne wartości³³. Warto podkreślić, że w raporcie opublikowanym w 2020 roku status indyjskiego Kaszmiru został po raz pierwszy obniżony z częściowo wolnego (*partly free*) na niewolny (*not free*), co zrównało sytuację części indyjskiej z pakistańską. W tych okolicznościach nasuwa się pytanie, jakimi narzędziami Indie będą posługiwać się, by zrealizować swoją wizję międzynarodowego porządku i jak ów porządek definiują? W jakim stopniu mogą stabilizować region jako „największa demokracja świata”, skoro same pogrążone są w politycznych napięciach, permanentnie podsyćanym konflikcie komunistycznym i poddawane są coraz większej międzynarodowej krytyce za łamanie praw człowieka? Co szczególnego Indie mogą zaoferować państwom Azji Centralnej i w jaki sposób nawiązać do historycznie ugruntowanych więzi z tym regionem?

Indie mają potencjał, by wnieść do polityki międzynarodowej wartości, które są nie do przecenienia we współczesnym świecie, doświadczającym poważnego kryzysu demokratycznego przywództwa politycznego. Akcentowanie pluralizmu politycznego, transparentności w procesie decyzyjnym i norm demokratycznych może mieć szczególne znaczenie w odniesieniu do państw Azji Centralnej i wspomóc ich stopniową transformację w kierunku większej otwartości i praworządności. Wpływ Indii na region Azji Centralnej będzie m.in. zależał od rodzaju przywództwa, które Nowe Delhi obierze jako część swojego kursu politycznego.

³³ *Freedom in the World 2020, India*. Freedom House. <https://freedomhouse.org/country/india/freedom-world/2020> [data dostępu: 1.02.2020].

W najbliższym czasie wydaje się, że w polityce wewnętrznej będzie on oparty raczej na ultraprawicowym nacjonalistycznym populizmie i marginalizowaniu mniejszości (głównie muzułmańskiej, co też może mieć wpływ na percepcję Indii w republikach Azji Centralnej). Rząd Indii powinien raczej wspierać budowę państwa otwartego, opartego na kompetencji międzynarodowego partnerstwa, transparentności i demokracji oraz przy promowaniu tych wartości odbudowywać i pogłębiać historyczne, wielowymiarowe więzi z Azją Centralną. Wypracowanie odpowiedniej, dostosowanej do geograficznych i polityczno-ekonomicznych możliwości strategii wobec Azji Centralnej – zarówno jako regionu, jak i na poziomie bilateralnym z poszczególnymi republikami – będzie jednym z istotniejszych i zasługujących na uwagę badaczy wyzwań indyjskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Powodzenie strategii „rozszerzonego sąsiedztwa” stanowić będzie dla indyjskich władz ważny sprawdzian umiejętności wykorzystania istniejącego potencjału oraz udziału Indii w aktywnym kreowaniu porządku międzynarodowego w trzeciej dekadzie XXI wieku.

Bibliografia

Dokumenty, teksty źródłowe

Freedom in the World 2020, India. Freedom House. <https://freedomhouse.org/country/india/freedom-world/2020> [data dostępu: 1.02.2020].

Government of India, Ministry of Commerce and Industry, Department of Commerce. <http://commerce-app.gov.in/eidb/> [data dostępu: 11.08.2019].

India-Turkmenistan Relations. Ministry of External Affairs, India. https://mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/Turkmenistan_bilateral_Dec_2018.pdf [data dostępu: 11.08.2019].

India-Uzbekistan Relations. Ministry of External Affairs, India. https://mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/Uzbekistan_Jan_2017.pdf [data dostępu: 11.08.2019].

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights: Update of the Situation of Human Rights in Indian-Administered Kashmir and Pakistan-Administered Kashmir from May 2018 to April 2019. https://www.ohchr.org/Documents/Countries/IN/KashmirUpdateReport_8July2019.pdf [data dostępu: 16.07.2019].

Raport OECD. Competitiveness and Private Sector Development. Enhancing Competitiveness in Central Asia. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264288133-en.pdf?expires=1562833590&id=id&accname=guest&checksum=BB3C8052982B401A1A8983CA746EF5AB> [data dostępu: 4.08.2019].

Statement by External Affairs Minister at the First Session of the India-Central Asia Dialogue. https://www.mea.gov.in/Speeches-Statements.htm?dtl/30905/Statement_by_External_Affairs_Minister_At_the_First_Session_of_the_IndiaCentral_Asia_Dialogue [data dostępu: 11.07.2019].

Opracowania zwarte

- AYRES A.: *Our Time Has Come. How India Is Making Its Place in the World?* New York 2018.
- BISARIA A.: *Connect Central Asia Policy.* In: *Perspectives on Bilateral and Regional Cooperation: South and Central Asia.* Eds. R. MALHOTRA, S.S. GILL, N. GAUR. Chandigarh 2013, s. 183–186.
- Central Asia. The Great Game Replayed. An Indian Perspective.* Ed. N. JOSHI. New Delhi 2003.
- GACEK Ł.: *Azja Centralna w polityce energetycznej Chin.* Kraków 2013.
- Handbook of India's International Relations.* Ed. D. SCOTT. New York 2011.
- India and Central Asia: Classical to Contemporary Periods.* Eds. J. ROY, B. KUMAR. New Delhi 2007.
- KAVALSKY E.: *Looking North: Central Asia and the SCO.* In: *Handbook of India's International Relations.* Ed. D. SCOTT, s. 201–210.
- KOSTECKI W.: *Strach i potęga. Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku.* Warszawa 2012.
- KUSZEWSKA A.: *Zrozumieć Pakistan. Radykalizacja, terroryzm i inne wyzwania.* Warszawa 2015.
- LARUELLE M., HUCHET J.-F., PEYRAISE S., BALCI B.: *Why Central Asia? The Strategic Rationale of Indian and Chinese Involvement in the Region.* In: *China and India in Central Asia a New "Great Game"?* Eds. M. LARUELLE, J.-F. HUCHET, S. PEYROUSE, B. BALCI. New York 2010, s. 1–8.
- NYE J.: *The Future of Power.* New York 2011.
- Perspectives on Bilateral and Regional Cooperation: South and Central Asia.* Eds. R. MALHOTRA, S.S. GILL, N. GAUR. Chandigarh 2013.
- RASHID A.: *The Resurgence of Central Asia. Islam or Nationalism?* London–New Jersey 1994.
- RASHID A.: *Taliban: The Power of Militant Islam in Afghanistan and Beyond.* London–New York 2010.
- SACHDEVA G.: *Economic Changes in Central Asia and Indian Response.* In: *India and Central Asia: Classical to Contemporary Periods.* Eds. J. ROY, B. KUMAR. New Delhi 2007, s. 250–272.
- SHARMA R.: *Political System and Democratic Discourse in Central Asia: A View from Outside.* In: *India and Central Asia: Classical to Contemporary Periods.* Eds. J. ROY, B. KUMAR. New Delhi 2007, s. 123–133.
- XUETONG Y.: *Leadership and the Rise of Great Powers.* Princeton–Oxford 2019.
- ZIĘBA R.: *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych.* Toruń 2005.

Czasopisma

- CHEN S.: *Great Power Politics: India's Absence from Ideological Energy Diplomacy in Central Asia*. "China and Eurasia Forum Quarterly" 2010, Vol. 8, No. 1, s. 95–110.
- KŁĄCZYŃSKI R.: *Surowce energetyczne postradzieckiej Azji Centralnej: zasoby, produkcja, polityka energetyczna*. „Nowa Polityka Wschodnia” 2017, nr 3 (14), s. 83–100.

Źródła internetowe

- Construction launch ceremony of Ashgabat – Turkmenabat highway is held*. Turkmenistan Today. 21.01.2019. <http://tdh.gov.tm/news/en/articles.aspx&article16410&cat29> [data dostępu: 23.08.2019].
- KARLE P.: *Time for India to Enhance Engagement with Central Asia*. Observer Research Foundation. 27.02.2019. <https://www.orfonline.org/expert-speak/time-india-enhance-engagement-central-asia-48519/> [data dostępu: 28.07.2019].
- SHIH G.: *In Central Asia's Forbidding Highlands, a Quiet Newcomer: Chinese Troops*. https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/in-central-asias-forbidding-highlands-a-quiet-newcomer-chinese-troops/2019/02/18/78d4a8do-1e62-11e9-a759-2b8541bbbe20_story.html [data dostępu: 23.08.2019].
- UN Releases Second Critical Kashmir Report, India Calls it Output of 'Prejudiced Mind-set'*. "The Wire" 8.07.2019. <https://thewire.in/diplomacy/india-dismisses-second-critical-unhrc-report-kashmir> [data dostępu: 11.07.2019].

Agnieszka Kuszewska

Central Asia in India's Security Policy in the 21st Century

SUMMARY: Central Asian republics hold tremendous importance to India's emerging regional aspirations and it is a major challenge to create more effective and full-fledged interactions with them. Lack of direct land connection with Central Asia, protracted conflict and unchangeably hostile relations with Pakistan, instability in Afghanistan remain the most significant obstacles for developing the relations. India's 'extended neighbourhood' policy faces many challenges but at the same time it has enormous potential to reconstruct the historical connections and open the new ones. Dynamically evolving geostrategic realities call for the formulation of the new strategy regarding India's Central Asia strategy.

The major aim of this chapter is to analyse India's security policy towards Central Asia. India's policy is based on the strategic significance of CAR's to India's geopolitical interests regarding the New Delhi's quest for 'strategic depth' in its 'extended neighbourhood'. India presents itself as an aspiring superpower with no revisionist agenda and with huge cultural and civilizational heritage. Its strategy is focused on promoting peace, stability and development and acting as regional stabilizer and democracy promotor. The major question is, whether BJP-ruled India, where Hindu majoritarian nationalism along with

structural and legal disenfranchisement of minorities is on the rise, will be capable of successfully supporting and introducing a values-based vision of the international order. India's rising need for energy resources and potentially mutually beneficial trade exchange should count as crucial factors motivating the decision makers on both sides. Apart from the need for boosting the trade relations, there are plenty of issues of common concern which India and CAR's share, such as radicalism, terrorism, separatism, drug trafficking. Consequently, the relations between India and Central Asian Republics and the prospects for strengthening the ties have to be analysed in the broader context of regional security complex, multidimensional geostrategic challenges, and internal challenges in India and in Central Asian republics. It will be a challenging task to enhance India's engagement in the region, which struggles to build its more independent identity on the international scene, but still remains the traditional sphere of Russia's influence and where China has largely strengthened its presence.

KEY WORDS: Central Asia, India's security policy, regional security, geostrategic and economic challenges